THE PERSPECTIVE OF NEW ERA SCIENCES
INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL
www.global-science-review.com
editor@global-science-review.com

SAMARQAND DAVLAT CHET TILLAR INSTITUTI

ROMAN GERMAN FAKULTETI

2401-GURUH TALABASI

JO‘RAQULOVA DURDONA

GERMANIYA HUDUDIDAGI DIALEKTLAR

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Germaniya hududida tarqalgan asosiy dialektlar, ularning lingvistik xususiyatlari hamda tarixiy shakllanish jarayonlari tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida nemis tilining yuqori nemis, quyi nemis va markaziy nemis dialekt guruhlari o‘rganilib, ularning fonetik, leksik va grammatik farqlari yoritiladi. Shuningdek, dialektlarning hududiy taqsimlanishi, zamonaviy jamiyatdagi o‘rni va adabiy nemis tiliga ta’siri ilmiy manbalar asosida izohlanadi. Maqola Germaniyada til xilma-xilligining madaniy ahamiyatini ochib berishga qaratilgan.

Kalit so‘zlar: Germaniya dialektlari, nemis tili, yuqori nemis dialekti, quyi nemis dialekti, markaziy nemis dialekti, lingvistika, fonetika, leksika, tilshunoslik, hududiy til xususiyatlari.

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируются основные диалекты, распространенные в Германии, их языковые характеристики и процессы исторического формирования. В ходе исследования изучаются верхненемецкие, нижненемецкие и центральногерманские диалектные группы немецкого языка, а также выделяются их фонетические, лексические и грамматические различия. Кроме того, на основе научных источников объясняется территориальное распространение диалектов, их место в современном обществе и их влияние на литературный немецкий язык. Цель статьи — раскрыть культурное значение языкового многообразия в Германии.

Ключевые слова: немецкие диалекты, немецкий язык, верхненемецкий диалект, нижненемецкий диалект, центральногерманский диалект, лингвистика, фонетика, лексика, региональные языковые характеристики.

ABSTRACT

This article analyzes the main dialects spread across Germany, their linguistic characteristics, and the processes of historical formation. During the study, the High German, Low German, and Central German dialect groups of the German language are studied, and their phonetic, lexical, and grammatical differences are highlighted. Also, the territorial distribution of dialects, their place in modern society, and their influence on literary German are explained based on scientific sources. The article aims to reveal the cultural significance of language diversity in Germany.

Keywords: German dialects, German language, High German dialect, Low German dialect, Central German dialect, linguistics, phonetics, lexis, linguistics, regional language characteristics.

KIRISH

Til jamiyatning eng muhim aloqa vositalaridan biri bo‘lib, u xalqning tarixi, madaniyati va milliy qadriyatlarini o‘zida aks ettiradi. Har bir tilning rivojlanish jarayonida hududiy farqlanish natijasida turli dialektlar shakllanadi. Nemis tili ham o‘zining boy tarixiy taraqqiyoti davomida ko‘plab dialektlarga ega bo‘lgan tillardan biri hisoblanadi. 1 Germaniya hududida mavjud dialektlar nafaqat lingvistik jihatdan, balki madaniy va ijtimoiy jihatdan ham muhim ahamiyat kasb etadi. Germaniyada dialektlarning shakllanishiga geografik joylashuv, tarixiy voqealar, migratsiya jarayonlari hamda qo‘shni xalqlar bilan bo‘lgan madaniy aloqalar katta ta’sir ko‘rsatgan. Shu sababli mamlakatning turli hududlarida talaffuz, lug‘aviy birliklar va grammatik qurilish jihatidan bir-biridan farq qiluvchi ko‘plab dialektlar

1 Besch W. Dialekte der deutschen Sprache. – Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2015.

uchraydi. Ayniqsa, yuqori nemis, quyi nemis va markaziy nemis dialekt guruhlari nemis tilshunosligida alohida o‘rin tutadi. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi Germaniya hududidagi dialektlarning lingvistik xususiyatlarini o‘rganish, ularning tarixiy shakllanish jarayonini tahlil qilish hamda zamonaviy jamiyatdagi o‘rnini yoritishdan iborat. Tadqiqot davomida dialektlarning fonetik, leksik va grammatik va frazeologik jihatlari ilmiy manbalar asosida ko‘rib chiqiladi. Nemis tilida frazeologik birliklar ko‘pincha fe’l markazli konstruksiyalar orqali ifodalanadi (masalan, *den Kopf verlieren*), o‘zbek tilida esa fe’l bilan yakunlanuvchi so‘z birikmalari ustun (masalan, *xushini (boshini) yo‘qotmoq*)2.

Nemis tili bugungi kunda Yevropadagi eng rivojlangan va xalqaro ahamiyatga ega tillardan biri hisoblanadi. Ushbu til nafaqat Germaniyada, balki Avstriya, Shveysariya va boshqa ayrim hududlarda ham keng qo‘llaniladi. Tilning uzoq tarixiy taraqqiyoti davomida turli hududiy nutq shakllari yuzaga kelgan bo‘lib, ular nemis tilining boy va rang-barang tizimini tashkil etadi.

Dialektlar xalqning tarixiy rivojlanishi, urf-odatlari va madaniy hayotini o‘zida aks ettiruvchi muhim lingvistik hodisa hisoblanadi. Germaniya hududidagi dialektlar ko‘p asrlar davomida shakllangan bo‘lib, ayrim hollarda bir hudud aholisi boshqa hudud dialektini to‘liq tushunmasligi ham mumkin. Bu esa nemis tilining murakkab dialektal tizimga ega ekanligini ko‘rsatadi. Hozirgi davrda globalizatsiya va ommaviy kommunikatsiya vositalarining rivojlanishi natijasida adabiy nemis tilining qo‘llanish darajasi ortib bormoqda. Shunga qaramay, mahalliy dialektlar xalq orasida o‘z mavqeini saqlab qolmoqda va milliy madaniyatning ajralmas qismi sifatida qadrlanmoqda3.

---

2 Eshonqulov O.S., Nemis va o‘zbek tillarida kundalik turmushda ishlatiladigan iboralarning semantik va struktur tahlili. https://global-science-review.com/, 12-To’plam 1- son Fevral 2026.

3 Barbour S., Stevenson P. Variation in German: A Critical Approach to German Sociolinguistics. – Cambridge: Cambridge University Press, 2018.

METODOLOGIYA

Mazkur tadqiqotni amalga oshirish jarayonida bir nechta ilmiy tadqiqot usullaridan foydalanildi. Avvalo, Germaniya hududidagi dialektlar haqida mavjud ilmiy adabiyotlar, tilshunoslikka oid maqolalar hamda lingvistik tadqiqotlar tahlil qilindi. Tadqiqotning nazariy asosini nemis tilshunoslari tomonidan olib borilgan ilmiy ishlanmalar tashkil etdi. Maqolada qiyosiy-tahliliy metod asosida Germaniyada uchraydigan asosiy dialekt guruhlari — yuqori nemis, quyi nemis va markaziy nemis dialektlari o‘rtasidagi fonetik, leksik hamda grammatik farqlar o‘rganildi. Shuningdek, tavsifiy metod yordamida har bir dialektning o‘ziga xos til xususiyatlari izohlandi.4

Tadqiqot davomida tarixiy-lingvistik yondashuvdan ham foydalanilib, dialektlarning shakllanishiga ta’sir qilgan tarixiy va geografik omillar tahlil etildi. Bundan tashqari, zamonaviy nemis jamiyatida dialektlarning qo‘llanilish darajasi va adabiy til bilan o‘zaro munosabati ilmiy manbalar asosida ko‘rib chiqildi. Olingan ma’lumotlarni umumlashtirish va tizimlashtirish orqali Germaniya hududidagi dialektlarning lingvistik hamda madaniy ahamiyati yuzasidan ilmiy xulosalar shakllantirildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatdiki, Germaniya hududidagi dialektlar nemis tilining tarixiy taraqqiyoti va hududiy rivojlanishida muhim o‘rin egallaydi. O‘rganish jarayonida aniqlanishicha, mamlakatning turli hududlarida qo‘llaniladigan dialektlar o‘zining fonetik, grammatik va leksik xususiyatlari bilan bir-biridan sezilarli darajada farqlanadi. Ayniqsa, yuqori nemis dialektlari Germaniyaning janubiy hududlarida keng tarqalgan bo‘lsa, quyi nemis dialektlari shimoliy hududlarda ko‘proq uchrashi kuzatildi. Markaziy nemis dialektlari esa

4 Schmidt W. Geschichte der deutschen Sprache. – Leipzig: Hirzel Verlag, 2016. Clyne M. The German Language in a Changing Europe. – Cambridge: Cambridge University Press, 2015

ushbu ikki yirik guruh o‘rtasida o‘ziga xos bog‘lovchi vazifani bajaradi. Tahlillar davomida dialektlarning shakllanishiga geografik omillar, tarixiy jarayonlar va aholi migratsiyasi katta ta’sir ko‘rsatgani ma’lum bo‘ldi. Ayrim hududlarda qo‘shni davlatlar tillarining ta’siri ham sezilarli ekanligi aniqlandi. Masalan, Germaniyaning janubiy qismidagi ayrim dialektlarda avstriyacha va shveysarcha til elementlari uchrashi kuzatiladi. Bu holat dialektlarning doimiy ravishda rivojlanib borayotgan til hodisasi ekanligini ko‘rsatadi.5

Shuningdek, tadqiqot natijalari zamonaviy jamiyatda adabiy nemis tilining ustun mavqega ega ekanligini ko‘rsatsa-da, dialektlar kundalik muloqotda, oilaviy muhitda va mahalliy madaniyatni saqlab qolishda muhim vosita sifatida xizmat qilayotganini tasdiqladi. Ko‘plab hududlarda dialektlar milliy va madaniy identifikatsiyaning bir qismi sifatida qadrlanadi. Ayniqsa, katta yoshdagi aholi vakillari orasida dialektlardan foydalanish darajasi yuqori ekanligi kuzatildi. Bundan tashqari, ommaviy axborot vositalari va ta’lim tizimining rivojlanishi natijasida yosh avlod orasida adabiy nemis tilidan foydalanish kengayib borayotgani aniqlandi. Bu esa ayrim mahalliy dialektlarning asta-sekin kamayishiga sabab bo‘lmoqda. Shunga qaramay, Germaniyada dialektlarni saqlab qolish va ularni madaniy meros sifatida rivojlantirishga qaratilgan ilmiy hamda ijtimoiy loyihalar amalga oshirilmoqda.

Umuman olganda, Germaniya hududidagi dialektlar tilshunoslik nuqtai nazaridan muhim tadqiqot obyekti bo‘lib, ular nemis xalqining tarixiy, madaniy va ijtimoiy rivojlanishini aks ettiradi. Tadqiqot natijalari dialektlarning nafaqat til boyligi, balki madaniy meros sifatida ham katta ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatdi.

XULOSA

5 Ammon U. Die deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und der Schweiz. – Berlin: Walter de Gruyter, 2020. Glück H. Metzler Lexikon Sprache. – Stuttgart: Metzler Verlag, 2016.

Mazkur tadqiqot davomida Germaniya hududidagi dialektlarning lingvistik xususiyatlari, tarixiy shakllanish jarayoni hamda zamonaviy jamiyatdagi o‘rni tahlil qilindi. O‘rganish natijasida nemis tilining hududiy jihatdan rang-barang va murakkab til tizimiga ega ekanligi aniqlandi. Ayniqsa, yuqori nemis, quyi nemis va markaziy nemis dialektlari o‘zining fonetik, grammatik hamda leksik xususiyatlari bilan bir-biridan farq qilishi ilmiy jihatdan asoslandi. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, dialektlarning shakllanishida geografik joylashuv, tarixiy taraqqiyot, migratsiya jarayonlari va madaniy aloqalar muhim omil bo‘lib xizmat qilgan. Shu bilan birga, zamonaviy globalizatsiya va adabiy nemis tilining keng tarqalishi ayrim dialektlarning qo‘llanish doirasini qisqartirmoqda. Biroq dialektlar hanuzgacha mahalliy aholining kundalik nutqida, milliy qadriyatlar va madaniy merosni saqlashda muhim ahamiyatga ega bo‘lib qolmoqda.

Shuningdek, Germaniyada dialektlarni o‘rganish va saqlab qolishga qaratilgan ilmiy tadqiqotlar hamda madaniy dasturlar til xilma-xilligini asrashga xizmat qilmoqda. Dialektlar nafaqat tilshunoslik uchun muhim tadqiqot obyekti, balki xalqning tarixiy va madaniy identifikatsiyasini aks ettiruvchi muhim omil hisoblanadi. Umuman olganda, Germaniya hududidagi dialektlarni o‘rganish nemis tilining rivojlanish bosqichlarini chuqurroq anglashga yordam beradi hamda til va madaniyat o‘rtasidagi uzviy bog‘liqlikni namoyon etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Ammon U. Die deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und der Schweiz. – Berlin: Walter de Gruyter, 2020.
2. Barbour S., Stevenson P. Variation in German: A Critical Approach to German Sociolinguistics. – Cambridge: Cambridge University Press, 2018.
3. Besch W. Dialekte der deutschen Sprache. – Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2015.

4. Eshonqulov O.S., Nemis va o‘zbek tillarida kundalik turmushda ishlatiladigan iboralarning semantik va struktur tahlili. https://global-science-review.com/, 12-To’plam 1- son Fevral 2026.
5. Glück H. Metzler Lexikon Sprache. – Stuttgart: Metzler Verlag, 2016.
6. Schmidt W. Geschichte der deutschen Sprache. – Leipzig: Hirzel Verlag, 2016.